

Perusteokset pyövelien työstä ja elämästä

Arvio teoksista

Moilanen, Mikko. *Suomen pyövelit*. Jyväskylä: Docendo. 2019. 248 s. ISBN 978-95-2291-622-8.

Sandén, Annika. *Bödlar. Liv, död och skam i svenskt 1600-tal*. Stockholm: Atlantis. 2016. 356 s. ISBN 978-91-7353-842-8.

Riikka Miettinen

Pyövelit ovat niin vanhempien aikojen historiasta kiinnostuneille kuin elokuvista ja romaaneista suurelle yleisöllekin tutuiksi tulleita kuoleman ammattilaisia, joita on tutkittu varsin runsaasti verrattuna moniin muihin niin sanotusti sukupuuttoon kuolleisiin tai alempien yhteiskuntaluokkien ammattiryhmiin. Tänä vuonna ilmestynyt, historian harrastaja ja sukututkija Mikko Moilasan *Suomen pyövelit* sekä jo uusintapainoksena julkaistu, vuonna 2016 ilmestynyt filosofian tohtori Annika Sandénin *Bödlar. Liv, död och skam i svenskt 1600-tal* ovat kuitenkin ensimmäisiä laajempia suomen- ja ruotsinkielisiä teoksia varhaismodernin ajan Ruotsin alueen pyöveleistä. Aiemmin Ruotsin pyöveleitä on tarkasteltu lähinnä yksittäisiin toimijoihin tai kaupunkeihin liittyen sekä muutamissa kansatieteellisissä, erityisesti kansanperinteeseen nojaavissa esityksissä, joista keskeisimpiä on listattu tämän arvioinnin loppuun. Moilanen on ahkera historian harrastaja ja on aiemmin kartoittanut sukuhistoriaa sekä mestauspaikkojen sijainteja Suomessa. Sandén on dosentti ja yliopistonlehtori Tukholman yliopiston historian laitoksella ja tutkinut laajalti varhaismodernin ajan ruotsalaista yhteiskuntaa, yhteisöjä ja arkielämää.

Moilasan tietokirja on ensimmäinen kattava esitys Suomen pyövelilaitoksesta ja kertoo pyövelien työtehtävistä ja elämäntavasta 1600-luvun alusta 1800-luvun puolimainiin ammattikunnan lakkauttamiseen asti. Vertaisarvioimatonta ja lähdeviitteetöntä teosta on yleistajuista asiaproosaa, joka perustuu mittavan tapausaineiston kuvailuun. Annika Sandénin *Bödlar* tarkastelee niin ikään pyövelin arkea ja toimenkuvaa valottaen samalla pyövelien monitahoista asemaa ja merkitystä 1600-luvun Ruotsin yhteiskunnan, paikallisyhteisöjen ja kulttuurin yhteyksissä. Syvällisesti aiheitaan kontekstoiva tietokirja tarjoaa mielenkiintoisen ikkunan varhaismodernin ajan

yhteiskuntaan ja yhteisöihin, maailmankuvaan ja kulttuuriin. Kirjojen tematiikka liikkuu rikoshistorian, kulttuurin, arkipäivän ja mentaliteettien sekä kuoleman historian välimaastossa.

Kirjoissa hahmotellaan laveasti pyövelin työn, aseman ja arjen puolia, ja molempien johdannoissa asetetaan lukuisia näihin liittyviä peruskysymyksiä. Alkuperäisaineistoina käytetään eritoten tuomiokirjoja ja muita oikeuslaitoksen tuottamia asiakirjoja. Aihepiirin ja lukijaystävällisen, viihteellisenkin kirjoitustyylin lisäksi teoksia yhdistää se, että takakansien ja kustantajien mainostiedotteiden antama synkkä ja hyljeksitty kuva rakoilee sisältöä lukiessa, ja pyövelit osoittautuvat elämiltään, taustoiltaan ja asemiltaan huomattavasti kirjavammaksi joukoksi.

Mestari miesten toimi varhaismodernin ajan Suomessa ja Ruotsissa

Suomen pyövelit osoittaa, kuinka ammattiryhmä oli näkyvä ja välttämätön osa varhaismodernin ajan oikeudenhoitoa. Moilanen on jäljittänyt 81 vuosina 1625–1825 Suomen alueella työskennellyttä pyöveliä, joiden työhön ja elämään liittyviä asiakirjoja hän on kerännyt erittäin perusteellisesti arkistoista. Teoksessa hyödynnetään ali- ja hovioikeuksien tuottaman asiakirja-aineiston lisäksi seurakuntien väestöasiakirjoja, läänintilien tositekijöiden pyövelien kuitteja sekä pyöveleihin liittyvää kansanperinnettä ja muistitietoa. Vahvasti tapausaineistoon ja pyövelien elämäntapausten ja -tapahtumien kuvaukseen nojaava teos kertoo värikkäästi pyövelin työstä sekä hitaasta siirtymästä alemman kastin kartetusta, likaisen työn tekijästä kunnialliseksi, mutta yhä pelätyksi kuoleman virkamieheksi. Myös Sandénin *Bödlar* -teoksen temaattinen tarkastelu rakentuu lukuisten oikeustapausten ja muiden tapahtumakuvausten varaan, minkä lisäksi teoksessa on hyödynnetty kattavasti tutkimuskirjallisuutta. Määrällisen perusselvityksen sijaan päähuomio on nykyisen Ruotsin kaupunkien pyövelien monipuolisessa toiminnassa, rooleissa ja suhteissa ympäröiviin yhteisöihinsä 1600-luvulla.

Molemmissa teoksissa suhteutetaan pyövelin tointa oikeuslaitoksen ja kuolemanrangaistuksen käytön historiaan. Kuolemalla rangaistavien rikosten sekä kuoleman- ja ruumiinrangaistusten toteuttamistapojen kirjo oli Ruotsin valtakunnassa, muun varhaismodernin ajan Euroopan tapaan, laaja. Sandén kontekstoi pyövelin tunnetuinta tehtävää, kuolemanrangaistusten toteuttamista, syvällisesti myös kuoleman kulttuurihistoriaan ja ajan näkemyksiin hyvästä ja huonosta kuolemasta. Ylempien oikeusasteiden, eritoten hovioikeuksien keskeinen merkitys oikeudenhoidossa ja lopullisten rangaistusten määrittelyssä jää kuitenkin teoksissa hieman sivuun, samoin kuin oikeus- ja rikoshistorian saralla vakiintunut näkemys varhaismodernin ajan ankaria rangaistuksia sisältävän lain ja lievemman oikeuskäytännön ristiriidasta. Alioikeudet joutuivat seuraamaan lain tiukkaa kirjainta tuomioissaan, mutta useat hovioikeuksia koskevat tutkimukset ovat tuoneet esiin niiden huomattavan roolin kuolemanrangaistusten lieventäjinä. Hovioikeuksien (erityisesti Svean ja Turun) asiakirjatuhojen sekä läänitilien pyövelien kuittien hajanaisuuden takia on vaikeaa sanoa, kuinka merkittävän osan eri tavoin toteutettavien kuolemanrangaistusten toimeenpano muodosti pyövelin toimenkuvasta. Tästäkin syystä, lähdeviitteiden tai -listan puuttumisen ohella, Moilasan esittämä arvio kuolemanrangaistuksen kärsineiden

kokonaismäärästä Suomessa, 2500–3000 kappaletta aikavälillä 1625–1825 jää lukijalle kyseenalaiseksi (s. 190–192).

Moilasan teoksen kiinnostavinta ja uuttakin antia ovat pyöveleinä toimineiden taustoihin, rekrytointiin ja toimen käytännön hoitoon liittyvät tiedot, joita käsitellään laajalti myös Sandénin teoksessa. Molemmat tuovat esiin pyövelijärjestelmän periaatteet ja toimen ammattimaistumisen 1600-luvun kuluessa: Sandén on omistanut aiheelle kokonaisen luvun (s. 67–138), ja myös Moilanen käy läpi lyhyesti (s. 28–43) virkaan pääsyn tai joutumisen mekanismeja sekä toimenhoidon siirtymisen tuomittujen rikollisten käsistä (armahduspyövelit) sukuyhteyksien kautta opittavaksi ja usein isältä pojalle periytyväksi (perintöpyövelit) viraksi. Nykyisen Ruotsin puolella tietyt suvut hallitsivat pyövelin toimia jo 1680-luvulle tultaessa, ja Suomenkin alueella sukulaisuus- ja aviokytkökset olivat varsin tavallisia. Teoksissa kiinnitetään huomiota myös niin sanottujen kiertolaissukujen vahvaan edustukseen pyövelien keskuudessa.

Moilanen keskittyy pyövelin toimenkuvasta eritoten kuolemanrangaistusten toteuttamiseen, kun taas Sandén pureutuu perusteellisesti myös muihin pyövelin tehtäviin ja sivuelinkeinoihin. Lukuisat tapauskuvaukset antavat molemmissa teoksissa elävän kuvan pyövelin tehtävien hoidosta. Myös usein unohdetut pyövelin apulaiset, rengit tai rakkarit, on nostettu esiin. Moilasan kirjassa esitellään hyvin havainnollisesti myös pyövelin tarpeista ja työvälineitä sekä kuolemantuomion toteuttamiseen liittyviä vaiheita viranomaisten kirjeenvaihdosta ja pyövelin matkaan lähdöstä teloitettun ruumiin käsittelyyn ja palkkion keruuseen. Myös Sandén käsittelee yksityiskohtaisesti kuolemantuomioiden ja muiden ruumiillisten rangaistusten toteuttamista, minkä lisäksi hän pohtii syvällisesti pyövelin erilaisten tehtävien merkityksiä ja vaikutuksia 1600-luvun ruotsalaisen yhteiskunnan kontekstissa. Pyövelin toimella oli Sandénin mukaan tärkeitä symbolisia tehtäviä; oikean ja väärän, hyvän ja pahan, likaisen ja puhtaan välinen raja henkilöityi virkaan. Pyövelin tehtäväkenttä vastasi moniin tarpeisiin paitsi oikeuden toteuttamisen myös kartettujen, mutta välttämättömien askareiden kannalta.

Moilasan teos piirtää pyövelin toimesta Suomen alueella hyvin epäsuotuisan kuvan. Toki työtehtävät olivat pääosin karmeita ja raskaita, ja Suomen suuret läänit ja pitkät välimatkat hankaloittivat pyövelien arkea. Toisaalta likaisia töitä oli kuitenkin tehtävänä vähemmän ja harvemmin kuin Ruotsin puolen väkirikkaiden kaupunkiympäristöjen pyöveleillä. Sandén nostaa esiin myös pyövelin toimen edut ja sen tarjoamat mahdollisuudet (erityisesti s. 92–98, 111–115); monille toimen saaminen tarjosi uuden suunnan elämälle. Varhaismodernin ajan yhteiskunnassa säännöllinen ja kiinteä vuosipalkka, vieläpä pyövelin virkaan kuuluvine lisineen ja muine etuineen, oli asia, josta suuri osa väestöstä saattoi vain haaveilla. Kerjuun ja nälän näkemisen sijaan pyövelinä sentään sai turvatun toimeentulon vuotuisen rahapalkan, eri työsuorituksista maksettujen lisäpalkkioiden, matkakorvausten, ilmaisen asunnon, polttopuiden ja vaatekappaleiden muodossa. Molempien aineistoista löytyykin pyöveleitä, jotka olivat saaneet kerättyä merkittäviä omaisuuksia. Moilanen kuitenkin arvioi, että Suomen alueella toimineet pyövelit eivät päässeet vaurastumaan siinä määrin kuin Pohjanlahden toisella puolella, koska vastaavia pyövelisukudynastioita ei päässyt muodostumaan (s. 79–80).

Moilanen on rajannut tarkastelunsa tiukasti 'Suomen', mukaan lukien Viipurin ja Savonlinnan sekä Käkisalmen läänin, alueelle, ja toki suomenkielisen suuren yleisön intressit saattavat kohdistua juuri 'suomalaisten' historiaan. Aluerajausta tai valitun alueen mahdollisia erityispiirteitä ei kuitenkaan olla juurikaan perusteltu, ja laajasta Ruotsin valtakunnasta löytyisi Suomenkin alueen pyövelien toimintaympäristöihin verrattavissa olevia seutuja. Vertaileva näkökulma, sekä kansainvälinen vertailu saatavilla olevan varsin mittavan tutkimuskirjallisuuden perusteella, olisi tuonut tarvittavaa kontekstia Suomen pyövelien toiminnan käsittelyyn. Sandénin *Bödlar* keskittyy lähinnä Ruotsin suurimpien kaupunkien pyöveleihin, mutta tuo kuitenkin mukaan myös maaseudun ja Suomen puolen tapauksia (myös muutamia samoja kuin Moilasella) sekä linkittää aiheita sekä pohjoismaisen että kansainvälisen pyöveleistä tehdyn tutkimuksen tietoihin.

Pyövelit yhteisössään

Suomen pyöveleissä käsitellään lyhyesti myös pyövelin arkisen elämän puolia, kuten sivuelinkeinoja, asumis- ja perhesuhteita ja taloudellisia oloja. Pyövelit eivät esimerkiksi suinkaan jääneet perheettömiksi; 1600-luvulla Suomen alueen pyövelit löysivät yleensä puolisonsa, muiden tilattomien tapaan, samassa yhteiskunnallisessa asemassa olevista naisista. Moilasen mukaan 1700-luvulla tilanne muuttui, ja pyövelit pääsivät yhä useammin naimisiin talollisten tyttärien kanssa. Lukija tutustuu tapauskuvausten kautta lukuisiin sattumuksiin ja selkkauksiin, joita Suomen alueella toimineet pyövelit kohtasivat. Monilla näyttää olleen hankaluuksia pysyä kaidalla polulla, ja huonot elämäntavat kuten viinan kirot on nostettu teoksessa näkyvästi esiin. Viihteellinen, kansankielinen kirjoitustyyli häiritsee paikoin lukemista; parisuhde- ja perheväkivallan, sukupuolisuhteiden, alkoholismien ja etnisyyden aiheissa menneisyyden ihmisten elämän esittämiseen liittyvien eettisten periaatteiden ja ihanteiden huomioon ottaminen olisi myös kaupallisemmissa tietokirjoissa erityisen tärkeää.

Aikakaudelta säilynyt asiakirja-aineisto osaltaan vääristää kuvaa pyövelin elosta ja osasta – riidat ja rikokset nousevat pääosiin, kun kuvaa rakennetaan oikeudellisten asiakirjojen kuten käräjöpöytäkirjojen avulla. Moilanen kokoaa tulkintaansa eritoten pyövelien rikkomuksia ja kahnauksia käsittelevien asiakirjojen avulla, mikä luonnollisesti muodostaa varsin negatiivisen kuvan ammattiryhmän elämästä ja asemasta. Konfliktipainotteisuus häivyttää pyövelien arjen kirjon, sosiaalisen aseman moniulotteisuuden ja monipuolisen toimenkuvan merkitykset paikallisyhteisöiden kannalta. Syvällisempi kontekstointi ja esimerkiksi ajan kaupunki- ja kyläyhteisöjä, sosiaalisia suhteita ja oikeuslaitoksen toimintaa koskevan tutkimuskirjallisuuden hyödyntäminen olisi tuonut lihaa kiinnostavien, mutta irrallisiksi jäävien elämäntarinoiden ja tapahtumakuvauksien ympärille. Kirjoittaja ei erikseen analysoi tai pura pyövelien sosiaalisen aseman kysymyksiä, mutta sijoittaa heidät yhteisöjensä alimpaan kastiin ja karsastetuiksi hylkiöiksi. Toisaalta Moilasen mukaan 1700-luvun mittaan arvostus kuitenkin nousi. Teoksen temaattinen ja pirstaleinen rakenne kuitenkin häivyttää ajalliset muutokset, jotka jäävät pitkin teosta esiteltyjen tapauksien varjoon.

Sandénin *Bödlar* suhteuttaa pyövelien työtä ja muuta toimintaa ajan yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja tarkastelee monipuolisesti pyövelin asemaa ja suhdetta ympäröivään

yhteisöön. Pyövelien sivuelinkeinot ja erilaiset toiminnot paikallisyhteisöissään on nostettu ansaitusti esiin (erityisesti s. 211–276), sillä ne väistämättä vaikuttivat pyövelien merkityksen sekä sosiaalisen aseman ja suhteiden rakentumiseen. Sandén tarkastelee myös muita kuin rangaistusten toteuttamiseen liittyviä pyövelille kuuluneita toimia kuten eläinten raatojen keräämisen, hautaustehtävät, hevosten kastroinnit ja käymälöiden puhdistamisen. Pyövelien tuvissa harjoitettiin monenlaista toimintaa, kuten krouvinpitoa, kaupankäyntiä ja lääkintää. Sandén kiinnittää huomiota lukuisten ruotsalaisten pyövelien tehtäviin parantajina ja taikuuden harjoittajina, kontekstoiden pyövelin parantavaa ja maagista roolia ajan maailmankuvaan. Aihetta on kosketeltu lyhyesti myös *Suomen pyöveleissä* lähinnä esimerkkitapausten kautta (s. 89–92).

Toki kuoleman- ja ruumiinrangaistusten toteuttaminen sekä kaupunkien ja pitäjien niin sanottujen likaisten tehtävien hoitaminen leimasi mestarismiehiä perheineen, tartuttaen häpeää ja kalmaa ja tehden heistä vieroksuttuja yhteisön jäseniä – mutta tarpeellisten tehtävien hoito ja arki sivuelinkeinoineen kuitenkin kiinnitti heitä kaupunki- ja kyläyhteisöihin. Näin ollen pyövelit eivät suinkaan olleet sosiaalisen hierarkian pohjalla, kuten esimerkiksi karkotetut, kerjäläiset ja tietyt etniset ryhmät. Sandénin tulkinnan mukaan pyövelien kanssa tekemisissä olemisella oli tilannekohtaisia vaikutuksia ja merkityksiä. Kanssakäyminen ei esimerkiksi muodostanut niin suurta riskiä niille, joilla oli jo vakaa tai turvattu sosiaalinen asema yhteisössä; sen sijaan huoli ja uhka kunnian ja maineen menettämisestä oli voimakkaampi yhteiskunnan alemmilla portailla, eritoten jo marginaalissa ja yhteisön reunoilla olevilla.

Viihdyttävää peruslukemistoa ja populaarihistoriaa uusin höystein

Moilasan ja Sandénin teokset tarjoavat paitsi viihdyttävää luettavaa suurelle yleisölle myös peruslukemistoa pyöveleistä ja heidän toiminnastaan kiinnostuneille. Kirjat ovat pääosin sujuvasti kirjoitettua populaarihistoriaa, ja vanhempien aikojen elämä nurjine puolineen on teosten lukuisten tapauskertomusten kautta verevästi läsnä. Molempia teoksia yhdistää se, että ne eivät sinänsä tuo juurikaan uutta tietoa pyövelin toimenkuvasta tai asemasta, mutta kokoavat yksiin kansiin ja tuovat lisäpontta aikaisemmissa julkaisuissa esiin tullessiin hajanaisiin tietoihin, ja lukija saa kattavasti tietoa siitä, millaista pyövelinä oleminen oli vanhempina aikoina. Teosten toiminta- ja toimijakeskeisyys sekä värikäs tapausaineisto monipuolistavat yksioikoisen synkeää kuvaa pyöveleiden elämästä ja paikasta yhteiskunnassa ja yhteisöissä.

Suomen pyövelit tarjoaa tapauksiin perustuvan yleiskatsauksen 'pyöveliyden' eri puoliin ja onkin parhaimmillaan ruohonjuuritason kuvauksessa. Rangaistusten toteuttamiseen liittyvän prosessin yksityiskohtainen tarkastelu paljastaa mielenkiintoisia tietoja esimerkiksi oikeusjärjestelmän hierarkkisesta toiminnasta sekä yhteisöjen reaktioista näissä varsin poikkeuksellisissa tilanteissa. Teoksen poukkoileva ja kronologisesti hyppivä rakenne ja kontekstoinnin ohuus kuitenkin vaikeuttavat pitkien linjojen hahmotusta sekä yleistävien tulkintojen tekemistä. Esimerkiksi huomionarvoiset tiedot pyövelien taustoista ja uravaiheista jäävät tapauskertomusten varjoon.

Moilasan keräämä mittava tapausaineisto on aarreaitta esimerkiksi arkipäivän ja paikallisyhteisöjen historiasta kiinnostuneille. Erityisesti teokseen kootut elämäntarinat

sekä yksityiskohtainen liite 81 miehestä, jotka hoitivat lääninpyövelin virkaa 1630-luvulta alkaen 1860-luvulle (s. 206–226) ovat sukututkijoille kiinnostavaa luettavaa. Arkistolähteiden ohella Moilanen on hyödyntänyt ripotellen myös myöhempiä aikoja koskevaa muistitietoa ja kansanperinnettä, ja liitteestä löytyy myös kirjailija Kustaa Killisen kirjoittama, vuonna 1892 julkaistu teksti pyöveli Juho Nybergin muisteluksista [1]. Kansanperinnettä ja muistitietoa on käytetty paikka paikoin tekstin seassa sekä tietoisuuskäytöksissä värittämään kerrottua, mutta niiden käyttöä ei olla juurikaan problematisoitu. Valitettavasti teoksen väitteiden tarkistaminen sekä tieteellinen käyttö jää vaikeaksi lähdeviitteiden puuttumisen takia. Kirja kuitenkin tarjoaa elämänmakuista luettavaa entisaikojen kuoleman- ja ruumiinrangaistusten toteuttamisesta sekä jokapäiväisestä elosta kriiseineen ja konflikteineen.

Sandénin *Bödlar* luo moniulotteisen kuvan pyövelien maailmasta tarkastellessaan heidän toimintaansa ja suhdettaan ympäröiviin yhteisöihinsä. Teoksen erinomainen luettavuus ja käyttökelpoisuus perustuvat laajan, lähdeviitotetun alkuperäisaineiston ja tutkimuskirjallisuuden hyödyntämiseen sekä ensiluokkaiseen kontekstointiin, jolla pyövelien työtä, arkea ja asemaa tehdään lukijalle ymmärrettäväksi. Teos on ansiokkaalla tavalla samalla sekä populaarihistoriaa että tieteellinen esitys; rikas kieli, eloisa esitystyylillä ja viihdyttävyydellä on yhdistetty tieteellisiin kriteereihin ja syvälliseen tulkintaan. Pyövelien ohella pääosissa on 1600-luvun ruotsalainen yhteiskunta ja mentaliteetti, ja teoksella on selkeää antia kulttuuri- ja sosiaalishistorialliselle tutkimukselle. Vahva kontekstointi on johtanut tuoreisiin ja hedelmällisiin tulkintoihin esimerkiksi 1600-luvun Ruotsin paikallisyhteisöjen sosiaalisesta dynamiikasta sekä maineen ja kunnian ulottuvuuksista. Siksi teosta voi empimättä suositella kaikille varhaismodernista aikakaudesta kiinnostuneille.

FT, tutkijatohtori, Riikka Miettinen, Kokemuksen historian huippuyksikkö, Tampereen yliopisto.

Viitteet

[1] Kustaa Killisen muistiinkirjoittamat pyöveli Juho Nybergin muistelukset julkaistiin aikanaan *Vaasan Lehdessä* (*Vaasan Lehti*) helmi-maaliskuussa 1892. Otteita samoista muistelmista on painettu myös julkaisussa, Karttunen, O. M. 1962. Kyrön viimeinen ”peeveli”. Teoksessa *Kytösavut IX*, toim. M. Helin, 147–154. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.

Kirjallisuus (valikoidusti Ruotsin ja Suomen alueen pyöveleistä)

Andersson, Ulf. 1984. Skarprättare och nattmän i Göteborg. *Släkthistoriskt forum* 3, 1: 11-18.

Egardt, Brita. 1962. *Hästsłakt och rackarskam: en etnologisk undersökning av folkliga fördomar*. Stockholm: Nordiska museet.

Fendin, Titti, red. 2008. *Döden som straff: Glömda gravar på galgbacken*. Linköping: Östergötlands länsmuseum.

Karonen, Petri. 2009. Kun miekka osuu harhaan. Teloittajan epäonnistuminen 1660-luvun Turussa. Teoksessa *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kuolemasta ja kehosta*, toim. Jari Eilola, 241–271. Historiallinen Arkisto 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Levander, Lars. 1933. *Brottsling och bödel*. Ur samhällsdjupen i forna tider. Stockholm: Åhlén.

Ljungström, Jan G. 1996. *Skarprättare, bödel och mästerman*. Stockholm: Carlsson.

Luukko, Armas. 1964. (1989). Suomalaisen pyövelin muotokuva. Teoksessa *Valoa kansalle. Artikkeleita Kotiseutu-lehden kahdeksalta vuosikymmeneltä 1909–1989*, toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela ja Maija-Liisa Heikinmäki, 183–185. Forssa: Suomen Kotiseutuliitto. Myös julkaisussa *Kotiseutu* 1964, 5: 140–144.

Toropainen, Veli-Pekka. 2004. Piilukirves ja hirsipuu – Turun pyövelit 1600-luvulla. *Genos. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja* 75, 4: 188–207.

Toropainen, Veli-Pekka. 2014. Pyöveli, mestarismies, skarprättäri – Turun lääninmestajien minäkuva 1643–1722. *Ennen ja Nyt: Historian Tietosanomat* 14, 3. <http://www.ennenjanyt.net/2014/11/pyoveli-mestarismies-skarprattari-turun-laaninmestajien-minakuva-1643%E2%88%921722-2/> [Haettu 31.10.2019]

Viljanti, Arvo. 1940. Yrjänä Keikeli – Turun läänin suurmestaja 1700-luvun alkupuolella. *Historiallinen Aikakauskirja* 1940, 1–2 (Eripainos): 75–86.